

Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları: 16
Bildiriler Dizisi: 5

III. ULUSLARARASI
BALKAN TÜRKOLJİSİ
SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

(08-12 Eylül 2003, Kotor)

Hazırlayan
Prof. Dr. Nimetullah HAFİZ

Prizren - 2011

Hazırlayan: Nimetullah Hafız

ISBN 978-9951-436-02-1

Yayımlayan:

BALTAM-Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi adına
Prof. Dr. Tacida HAFIZ

Hazırlayan:

Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ

Düzeltilenler:

Mr. Ferhat AŞIKFERKİ, Mr. Taner GÜÇLÜTÜRK, Ümran AŞIKFERKİ

Kapak Tasarımı:

Erhan İVGİN

Dizgi-İç Tasarım ve Baskı:

BİRLİK Basımevi - ANKARA

Katalogimi në botim – (CIP)

Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

008(= 512.1: 497)(063)

III. (Üçüncü) Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri : 08-12 Eylül 2003.-Kotor / Hazırlayan Nimetullah Hafız. - Prizren : BAL-TAM, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 2010. - 800 f. : ilustr. me ngjyra ; 24 cm. (Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi yayınları ; 16 : Bildiriler dizisi ; 5)

1. Hafız, Nimetullah

ISBN 978-9951-436-02-1

İsteme Adresi:

KOSOVA: BAL-TAM, Emin Paşa – 17 Prizren

TÜRKİYE: BAL-TAM, Reşit Galip – 21/3 Ankara

Web: www.baltam.net, e-mail: baltam@baltam.net, trhafiz@yahoo.com

OSMANLI KIBRIS'INDA DEVRİMLER ÖNCESİ LATİN HARFLERİ

Mahmut İSLAMOĞLU*

Benim burada sizlere sunmaya çalışacağım belgelerin en önemlisi Hicri 1290 ve Miladi takvimle de 1874 yıllarında tersim edilmiş çok değerli bir Kıbrıs haritasıdır. Harita pek çok yönüyle ilginç ve değerlidir.

Her şeyden önce harf devrimlerinden yıllarca önce çizilmiş olmasına rağmen kusursuz bir Latin alfabesiyle yazılmış olması, o dönemin yerleşim birimleri hakkında ayrıntılı bilgiler içermesi ve de diğer özellikleri yanında haritanın günümüz haritaları kadar düzgün çizilmiş olması onun değerini bir o kadar daha artırmaktadır.

'Mühendishane-i Berr-i Hümayun'da (isim okunmuyor)'nın marifetiyle Arz-u tersim kılınmıştır' ifadesinin yer aldığı bu haritanın bir fiziki harita olmayıp o dönemdeki yerleşim birimlerini, körfezleri ve burunları gösteren bir harita olduğu ilk bakışta anlaşılıyor.

İngiliz döneminden günümüze yakın zamanlara kadar altı kazaya (ilçeye) ayrılan Kıbrıs Adası'nın, ki bunlar Lefkoşa, Mağusa, Leymosun, Baf, İskele (Larnaka) ve Girne'dir, sizlere burada sunduğumuz bu Osmanlı dönemi haritasında tam on dört ilçenin mevcudiyeti göze çarpmaktadır.

Yakın zamanlara kadar derken burada bir açıklama yapmayı uygun bulmaktayım. K.K.T.C yönetimi son yıllarda Güzelyurt ve Karpaz'daki bölgelerini de ilçe yaparak ilçe sayısını üçten beşe çıkarmıştır. Halen mevcut beş ilçe Lefkoşa, Mağusa, Girne, Güzelyurt ve İskele (yeni)'dir. Bunlar size sunduğumuz yeni K.K.T.C haritasında görülebilir.

Güneyde Rum kesiminde kalan toprakların idari bölünümünde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Rum yönetimine kalan ilçeler Lefkoşa (güney kesimi), Lamaka (İskele), Leymosun (Limasol) ve Baf'tır.

Burada bahis konusu olan tarihi Osmanlı haritasında mevcut olan on dört ilçe (doğudan batıya) şunlardır:

* Araştırmacı-yazar, Lefkoşa, KKTC

- 1) Karpas İlçesi:
Günümüzde Karpaz diye telaffuz ettiğimiz sözcüğün son sesi 'z' değil 's'dir. Yani s-z değişimi göze çarpar.
- 2) Mağusa İlçesi:
Günümüzde de halkın ismini aynı şekilde söylediği Mağusa'nın o günlerde daha küçük bir alan kapladığı görülüyor.
- 3) Mesarya İlçesi:
Bu ilçe yukarıda bahsedilen iki ilçenin batısında olup kuzey denizinden güney denizine kadar olan toprakları içine almaktaydı.
- 4) Değirmenlik İlçesi:
Mesarya'nın batısında yer almaktaydı.
- 5) Girne İlçesi:
Sonraki yıllara göre daha az toprağa sahip bu ilçenin haritada ismi 'Girne' değil 'Gerinya' olarak Rum telaffuzuna yakın verilmekte.
- 6) Lefkoşa İlçesi:
Bu ilçe başkent Lefkoşa ve yöresindeki toprakları kapsamaktaydı.
- 7) Dağ İlçesi:
Adanın ortalarında dağlık yöreleri (Karlıdağ hariç) içine alan Trodos'un doğusunda bir ilçe.
- 8) Tuzla İlçesi:
Dağ ilçesinin güney doğusunda yer alan ve Osmanlı'nın Larnaka değil de Tuzla ismiyle andığı bir ilçe. Bu haritada sadece ilçenin adı değil körfezin adı da Lamaka Körfezi olmayıp 'Tuzla Körfezi'dir. Tuzla ilçesinin batısında güney sahil şeridinde yer alan diğer önemli bir kent Leymosun veya Limasol diye adlandırdığımız bir yerleşim birimidir. O günlerde birkaç ilçeye ayrılan bu toprakların isimleri şöyledir:
- 9) Leymosun ve Piskobu İlçesi:
Günümüzdeki Limasol İlçesinin doğu bölümü ile Ağrotur Burnunu da içine alan bir ilçeydi.
- 10) Gilan ve Evdim İlçesi:
Leymosun ve Piskobu ilçesinin batısında yer alan bu bölge daha sonra İngiliz döneminde Leymosun'un üç nahiye merkezinden ikisini oluşturmaktaydı.
- 11) Baf ve Kökle (Kukla) İlçesi:
Gilan ve Evdim ilçesinin batısındaki toprakları içine almaktaydı.
- 12) Hrisofi İlçesi:
Baf ve Kökle ilçesinin kuzeyindeydi.
- 13) Lefke İlçesi:
Günümüzde Lefke kasabası ile Karlı Dağı içine alan topraklar bu ilçenin alanını oluşturmuyordu.
- 14) Omorfe İlçesi (Omorfo değil):
Bu ilçe günümüzde Omorfo veya Güzelyurt olarak anılmaktadır.

Özetleyecek olursak günümüzdeki daha az sayıdaki ilçeye mukabil Osmanlı döneminde ilçe sayısı on dördtür. İdari taksimat yanında ilgi çeken bir diğer konu da özellikle bir kısım körfez ve burun adlarının günümüzden farklı olmasıdır. Elimizdeki belge eski ve yıpranmış olduğundan tümünü verme olanağımız yok. Okunabilen burun isimleri şöyledir;

Eski Harita

Yeni Harita

gibi

- 4)Aynapa Burnu
- 5)Ayayorgi Burnu
- 6)Eksiktir
- 7)Eksiktir
- 8)Doğan Bumu
- 9)Zevgari Burnu
- 10)Psori Burnu
- 11)Baf Burnu
- 12)Yok

- 1)Eksiktir Zafer Burnu
- 2)Eksiktir Kasa Burnu
- 3)Ayailya Burnu (Kutsal zeytin) Zeytin Burnu

Greco Burnu

Pile Burnu (Pile tek karma köydür)

Kiti Burnu

Dolos Burnu

Gata Burnu

Zevgari (İkiz) Burnu

Aspro Burnu

Yeni haritada yok

Drepanu Burnu (Eski harita bu bumu vermez sadece 'Ayayorgil der ve bir adacığı gösterir)

13) İkame Burnu Arnavut Burnu

(Günümüzde 'Akama Burnu' diye de bilinen bu buruna İkame Burnu1 den-
diği oradaki yanm adaya da Osmanlı 'İkame' adını vermişti.

14) Pomo Burnu Pomos Burnu

15)Kormagit (Kormajit) Bumu Koruçam Burnu

16)Yalusa Burnu Yassı Bumu

Körfezlere gelince Ada'nın doğusundan başlayarak şu körfezleri görürüz:

1)Mağusa Körfezi*

Günümüze kadar ulaşan 'Mağusa Kalesi' ayyıldızla İşaretlenmiştir.

2)Tuzla Körfezi:

Yeni haritada 'Larnaka Körfezi' olarak adlandırılan bu körfezde ünlü 'Larnaka' veya 'İskele' kenti yer alır. 1974 yılına kadar karma bir kent olan Larnaka kentinin yanbaşımda son derece kutsal bir mekan olan Hala Sultan Türbe ve Tekkesi bulunmaktadır.

Hala Sultan: Peygamberimiz Hz.Muhammed1 in 'Ümmü Haram' yani 'Kutsal Anne' unvanı ile yücelttiği en ünlü İslam yatırlanndandır (Peygamberimizin süt teyzesi olduğu rivayet edilir). Hz.Osman zamanında Hz.Muaviye deniz aşım ülkelerine sefer izni alınca gönüllüler arasında kocası Übadet İbni Samit ile birlikte yaşının hayli ilerlemiş olmasına rağmen Hala Sultan da yer alır. Görevi askerlere moral vermek ve yaralıları tedavi etmek olan bu kutsal hanımın aynı zamanda dünyanın ilk hemşiresi olması gerekir.

Kıbrıs fethi esnasında bindiği hayvandan düşerek boynu kırılmak suretiyle şahadet mertebesine ulaşan bu hanımın mezarı Adayı fetheden Türkler tarafından tamir edilmiş, 1760 yılında bugünkü türbe yapılmış, 1797 yılında bir tekke ve sonra da 1816 yılında Kıbrıs Muhassih Seyit Mehmet Emin Efendi tarafından bir cami inşa edilerek tekkeye son şekli verilmiştir.

Ne kadar ilginçdir ki kentin adı da haritaya göre Larnaka değil 'Tuzla İskelesi'dir. Halk arasında İskele sahildeki kenti, Tuzla ise az içeride olan yerleşim birimini anlatırdı. Rumların Larnaka havaalanı Hala Sultan Tekkesi civarındaki Kıbrıs Türk Vakıf arazileri üzerine inşa edilmiştir.

3)Leymosun Körfezi:

K.K.T.C'nin çıkardığı yeni haritada 'Akrotiri Körfezi' diye adlandırılan bu körfeze yerli Türkler 'Ağrotur Körfezi' demektedir. Aynı haritada güney Kıbrıs'ta kalan bölgelerin isimleri maalesef Rum söyleyişine göre verilmekte olup büyük hataya düşülmektedir. Örneğin Osmanlı belgesinde 'Leymesun', günümüze kadar halk dilinde de 'Leymosun' ya da Limasol (İngilizce söyleyişi) diye bilinen kentin adının hiç alışılmamış bir biçimde 'Lemosos' olarak yer alması affedilecek türden hata değildir. Üstelik Leymosun kenti ve yöresinde Türk semtleri ve köyleri oralarının Türk yerleşim yerleri olduğunun kanıtıdır. Hatta günümüzde bir metropol haline gelen Limasol kenti doğuya yayılırken sahil şeridi üzerinde bulunan Esenköy (diğer adıyla 'Armenohor' veya 'Mutluyaka' (Muttayaka) köyleri ile batıda Aşağı ve Yukarı Binatlı (Polemitya) köyleri ile yeni limana kadar uzanan ve çiftlikler bölgesi diye adlandırılan Türk yerleşim birimlerini adeta yağmalayarak muazzam bir kent haline gelmiştir. K.K.T.C. haritasının iyi yanlarından birisi bugün güney Kıbrıs'ta kalan ve Türklerin de eskiden yerleri olan bölgelerin hem yabancı hem de Türkçe adlarını vermesidir. Kuzeydeki yer adlarının sadece Türkçe verilmesi de kanımca hatalıdır.

4) Piskobu Körfezi:

Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bir köyün ismi olan Piskobu (Rum ağzıyla Episkopi) aynı zamanda körfeze de ismini vermiştir. Türkler bu köye sonradan Yalova ismini vermişlerdir.

5) Hrisofi Körfezi:

Yeni haritada 'Khrysokhou' diye isimlendirilen körfeze halk 'Hrisofu' veya 'Hirsofu' demektedir.

6) Pendaye Körfezi:

Güzelyurt ilçe merkezinin batısında yer alan bu körfeze yeni haritada 'Güzelyurt Körfezi' denmektedir. Osmanlı'nın 'Pendayel' ismini o yöredeki bir köyden almış olduğu görülür.

Değinmek istediğim bir diğer önemli husus yerleşim birimlerinin, bilhassa büyük kentlerin adlarıdır. Başkent Lefkoşa'ya 'Lefkoşe' dendiği açıkça görülmektedir. Mağusa o dönemde de Mağusa olarak geçmektedir. Magosa değildir. Leymosun veya Limasol'un adı Leymesun'dur. Larnaka kentine her zaman Tuzla dendiği görülür. Gime kenti günümüzden farklı bir biçimde ve Rumca telaffuzuna yakın olarak 'Gerinya' diye verilmektedir. Trodos Dağına gelince Trodos olarak değil de Kıbnslı Türklerin son yıllara dek söyledikleri gibi 'Karlı Dağ' olarak verilmesi ilginç (Not: Adada her yıl kar yağın bir dağdır).

Bu haritanın bir diğer ilgi çeken özelliği de köy ve kentlerde yaşayan insanların dinini, milliyetini belirten simgeler kullanmasıdır. Örneğin halkı hep Türk olan yerleşim birimleri hilalle, Rumlarla meskun yerleri haçla ve karma olan köyleri de haçın üzerinde hilal bulunan simge ile vermesi bizlere eski günlerdeki iskan konularında hayli yardımcı olmaktadır. Yine bu işaretler eskiden Türklerle meskun kimi yerlerin sonradan Rum köyleri oluşunu da açıkça göstermesi açısından ilginçtir. Güney Kıbrıs'ta 'Koloş' ve kuzeyde Mutluyaka (İstilloz) ve Çatalköy bunlara örnek gösterilebilir.

Şu hususu da açıklamadan geçmemek lazım. Eski yıllarda Ada'nın tümünde yan yana ve kimi zaman da içice yaşayan Türkler ve Rumlar Kıbrıs olaylarından bilhassa 1974 yılından bu yana iki bölgede toplanmış bulunmaktadırlar. 2003 yılı baharında 29 yıl aradan sonra karşılıklı geçişlerin başlamasıyla Mayıs ayında ziyaret ettiğim güney Kıbrıs'taki Türk köy ve kentlerinde Türk kimliğinin yer yer yokedildiğini, yer yer de ihmalden kendiliğinden kaybolduğunu görmeyi beni son derece üzmüştür.

İkinci sırada yer alan ve Kıbrıs ile Doğu Akdeniz'deki kimi toprakları gösteren bu eski Osmanlı haritasının tarihi maalesef belli değildir. Arap harfleriyle hazırlanan bu tarihi haritadaki bir kısım burun ve körfez adlarının latin harfli olan eski Osmanlı haritasına göre farklı olması dikkat çeker. Örneğin latin harflide "Ayailya Burnu" diye isimlendirilen buruna eski yazı ile olanda "Tarla Burnu" dendiği görülür.

Yine benzeri bir örneği de "Aynapa Burnu'nda" görmekteyiz. Latin harfli olanda "Aynapa Burnu" denirken Arap harfli haritamızda bunun adının "Poyraz Burnu" olarak verilmesi son derece ilginç. Latin harfli olan eski haritamızda "Ayayorgi Burnu" olana eski harflide "Keyni Burnu" adı verildiği görülür.

Latin harfli haritada "Tuzla Körfezi" adıyla anılan körfezdeki "Tuzla İşkelesi" yerine eski harfli haritada "İskele-Marina" deniyor. Daha o yıllarda "marina" sözcüğünün dilimizde kullanılması hayli enteresan. Zamanımız dar olduğundan eski harfli haritamız üzerinde fazla durmayacağız.

Son olarak şunları söyleyebiliriz. Esas konumuz olan Osmanlı haritasına baktığımız zaman daha o çağda Latin alfabesinin ne derece kusursuz kullanıldığını açıkça görmekteyiz. Bunu Mustafa Kemal'in 13 Mayıs 1914'te Sofya'dan Madam Corrine'e gönderdiği mektupla karşılaştırsak durum daha iyi ortaya çıkar. Mektup şöyle:

'Dünya insanlar idjin bir dari imtihandır. İmtihan idilene insanın here çuale mutlaka peke mouvafike djevabe vermese mumqune olmayabilire. Fekat dochunmelidir qu heuquume djevabların heieti oumoumiyessindene hassil olan muhassalaya gueure virilir...'

Yani günümüz Türkçesiyle aktaracak olursak,

'Dünya insanlar için bir dar-imtihandır. İmtihan edilen insanın her suale mutlaka pek muvafık cevaplar vermesi mümkün olmayabilir. Fakat düşünmelidir ki, bütün cevapların heyet-i umumiyesinden hasil olan muhassalaya göre verilir.' (Atatürk ve Türk Dili: Belgeler, derleyen Prof. Zeynep Korkmaz)